

A történelmi Torontál vármegye Perjámosi járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai

I. rész

Torontál vármegye a történelmi Magyarország 63 vármegyéje¹ közül 1910-ben a negyedik legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egységnek számított. Határai Szegedtől a mai szerb fővárosig, Belgrádig (Београд/Beograd) hosszasan elnyúló lapályos síkvidéken húzódtak, ahol csak a Delibláti-homokpuszta buckái képeztek jelentősebb „magaslatot”. A táj egyhangúsága ellenére a történelmi Torontál vármegye az ország egyik „éléstára” volt. Gabonanövények (búza, zab, árpa), de különösen kukorica („tengeri”) termesztésére kiválóan alkalmas vidék.

Az egykori vármegye székhelye Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) rendezett tanácsú város volt. Nagybecskerek mellett rendezett tanácsú városi ranggal rendelkezett még Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) is. A vármegyéhez kapcsolódó – vele azonos jogállású – legjelentősebb város a Belgrádhoz közeli Pancsova (Панчево/

Pančevo) törvényhatósági jogú város volt. Torontál vármegye területe 9903 km²-t, Pancsova törvényhatósági jogú várossal (113 km²) együtt viszont már 10 016 km²-t tett ki.²

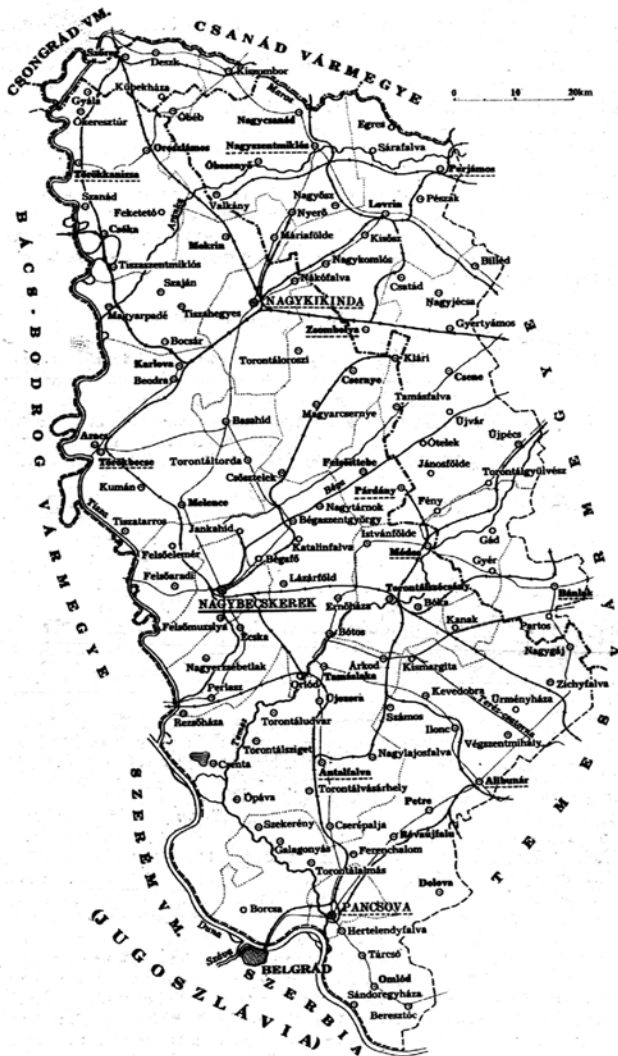
A történelmi Torontál vármegye területe – az 1910. évi magyar népszámlálás szerint – két rendezett tanácsú városra (Nagybecskerek, Nagyikinda), valamint 14 járásra – ezeken belül 210 településre – tagolódott. (Emellett a vármegyéhez kötődött a vele azonos jogállású Pancsova is.) A járasok egyike volt a tizenegy településnek otthont adó, az egykori vármegye északkeleti sarkában elterülő Perjámosi járás.³

A Perjámosi járás tizenegy települése közül mind „nagyközség” ranggal rendelkezett; ezek voltak Bogáros (Bulgăruș), Egres (Igrîș), Kisősz (Gottlob), Lovrin (Lovrin), Nagyszentpéter (Sânpetru Mare), Perjámos (Periam), Pészak (Pesac), Sándorháza (Șandra), Sárafalva

¹ Közvetlenül a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a Magyar Szent Korona országainak területe 325 411 km² volt. A legnagyobb „alkotóelem”, a Magyar Királyság területe 282 849 km² kiterjedésű volt. A Magyar Királyság 63 vármegyét és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel. A második alkotórész a Magyar Szent Korona országainak sorában Horvát–Szlavónország volt. Területe 42 541 km²-t tett ki. Területén nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el. A harmadik „közjogi alkotóelem” a „corpus separatum”, vagyis „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási egységet szokták a „laikusok”, tévesen, a 64. magyar vármegyének tekinteni. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928. 5. p.

² A dualizmus kori – 1867 és 1918 közötti – statisztikák megkülönböztetik a vármegyéket és a törvényhatósági jogú városokat. Habár utóbbiak egy-egy vármegyéhez kapcsolódnak, azokkal azonos jogállásúak. Mind a vármegyék, mind a törvényhatósági jogú városok ún. „törvényhatósággal” rendelkeztek. Ha a vármegyék – terület szerinti – rangsorát nézzük, akkor Pest-Pilis-Solt-Kiskun (12 101 km²), Krassó-Szörény (11 074 km²), Bihar (10 609 km²) vármegyék után Torontál (9903 km²), Máramaros (9716 km²), valamint Bács-Bodrog (8834 km²) vármegyék következtek. Amennyiben az előbbi vármegyékhez kapcsolódó törvényhatósági városokat is figyelembe vesszük – habár nem szokás –, akkor módosul a területi sorrend, amely az alábbi: Pest-Pilis-Solt-Kiskun Budapest székesfővárossal (194 km²) és Kecskeméttel (873 km²), azaz összesen 13 168 km², Krassó-Szörény vármegye 11 074 km², Bihar vármegye Nagyváraddal (48 km²), azaz összesen 10 657 km², Bács-Bodrog vármegye Bajával (87 km²), Szabadkával (974 km²), Újvidékkel (159 km²) és Zomborral (308 km²), azaz összesen 10 362 km². Negyedik helyen Torontál vármegye következik Pancsovával (113 km²), azaz összesen 10 016 km², végül a 9716 km² kiterjedésű Máramaros vármegye zárja a sort a legnagyobb kiterjedésű vármegyéink vonatkozásában. Vö. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 12–13. pp.

³ Vö. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 364–373. pp.

A történelmi Torontál vármegye területe (1910) a délszláv–román határkorrekció után (1924)^{*}

Forrás: Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg (Letöltés ideje: 2017. február 2.)

* A térképen szereplő „Jugoszlávia” kifejezés csak 1929. október 3-án lett hivatalosan az ország neve. Addig a délszláv államot Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak hívták. JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999. 59., 335., 337. pp.

(Saravale), Újhely (Uihei), valamint Újszentpéter (Sânpetru Nou). A történelmi Torontál vármegye egykori tizennégy járása közül a Perjámosi járás volt az egyik legkevésbé magyar ajkú közigaz-

gatási egység. A magyarság igencsak kis számban lakta a járás településeit. Napjainkra pedig jóformán teljesen kiveszett a – teljes egészében Romániához tartozó – területről, habár egyes településeken élnek még magyarok, de nem alkotnak jelentősebb közösséget.

Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy a magyar és román népszámlálások településsoros adatai segítségével bemutassa a történelmi Torontál vármegye egykori Perjámosi járásának etnikai (anyanyelvi), valamint vallásstatistikai adatait. Feladatául tűzte ki, hogy vázlatos áttekintést adjon az egyes települések népesedéstörténetéről is. A járás németek, románok és szerbek által lakott térség volt, ezért a tanulmány jobbra e három népcsoport betelepítését, statisztikai adatait, valamint a németek eltűnésének „kálváriáját” mutatja be. A magyarság mindössze a negyedik legjelentősebb népcsoportnak számított az egykori járás területén.

I. A Perjámosi járás és települései

A Perjámosi járás a történelmi Torontál vármegye tizennégy egykori járása⁴ közül – az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei” időpontjában – a legkisebb kiterjedésű közigazgatási egység volt. Területe: 81 267 katasztrális hold (467,69 km²) volt. A Perjámosi járás területe a történelmi Torontál vármegye – 9903 km² nagyságú – területének 4,6%-át tette ki. Településeinek száma a dualizmus időszakának (1867–1918) négy magyar – 1880., 1890., 1900. és 1910. évi – népszámlálása alatt nem változott. (Az 1869. – több forrásban 1870. – évi népszámlálás még nem vizsgált anyanyelvi adatokat.)

Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint a járás legjelentősebb népcsoportja a német volt 16 692 fővel (55%). Őt követte a románok 8218 (27,1%), majd a szerbség 3416 fővel (11,3%). Negyedik helyen a magyarság állt 1352 fővel (4,5%). Az egyéb anyanyelvűek száma mindössze 656 főt számlált (2,1%).

⁴ A történelmi Torontál vármegye a trianoni békeszerződés (1920. június 4.) jogilag fennálló 14 járását 1878-ban létesítették, miután előbb a Határőrvidék bizonyos részeit, utóbb pedig az ún. „Nagyikindai kiváltságos kerület” területét olvasztotta magába a vármegye. A vármegye területén utolsóként létrehozott két járás, az Alibunári és a Párdányi járások voltak. HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 488. p.

A Perjámosi járás helységeinek névváltozásai (1880–1910)

	Népszámlálás			
	1880	1890	1900	1910
1.	Bogáros	Bogáros	Bogáros	Bogáros
2.	Egres	Egres	Egres	Egres
3.	Gottlob	Kis-Ősz	Kisősz	Kisősz
4.	Lovrin	Lovrin	Lovrin	Lovrin
5.	Szent-Péter (Szerb-)	Szent-Péter	Szentpéter	Nagyszentpéter
6.	Perjámos	Perjámos	Perjámos	Perjámos
7.	Peszak	Pészak	Pészak	Pészak
8.	Sándorháza	Sándorháza	Sándorháza	Sándorháza
9.	Szaravolla	Sárafalva	Sárafalva	Sárafalva
10.	Ujhely	Ujhely	Újhely	Újhely
11.	Szent-Péter (Német-)	Szerb-Szent-Péter	Újszentpéter	Újszentpéter

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A Perjámosi járás anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	30 841	602	18 270	63	7061	–	3118 ⁵		427+1300 ⁶
1890	32 914	776	20 051	30	8034	5	4	3456	558
1900	32 300	1050	18 979	27	8575	1	5	3359	304
1910	30 334	1352	16 692	80	8218	1	7	3416	568

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A Perjámosi járás vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	30 841	19 484	10 840	42	59	291	125
1890	32 914	20 553	11 498	51	58	300	454
1900	32 300	19 879	11 676	47	60	184	454
1910	30 334	17 831	11 663	116	158	149	417

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket jelentette, a második pedig a beszélni nem tudó népességet. A Perjámosi járás esetében az első érték (427 fő) az egyéb hazai (400 fő) és az egyéb külföldi (27 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

A magyarul beszélni, illetve az írni és olvasni tudó népesség száma és aránya településenként (1910)

Település	„Magyarul beszélni tud”		„Ír és olvas”	
	Fő	Arány (%)	Fő	Arány (%)
Bogáros	518	19,6	2025	76,7
Egres	315	9,1	1345	38,6
Kisősz	492	24,4	1572	77,9
Lovrin	1183	30,5	3046	78,5
Nagyszentpéter	275	9,7	1307	46,3
Perjámos	2213	41,4	3686	68,9
Pészak	506	16,9	1453	48,7
Sándorháza	364	20,3	1419	79,2
Sárafalva	576	14,6	1861	47,2
Újhely	75	11,2	533	79,3
Újszentpéter	266	35,5	580	77,4
Összesen	6783	22,4	18 827	62,1%

Forrás: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 370–371. pp.

A Perjámosi járás térképe

Forrás: KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt. Budapest, 1905 – alapulvételével saját szerkesztés.

A települések többsége nagyjából német anyanyelvűek által lakott helységnek számított. Ezek Bogáros, Kisősz, Lovrin, Perjámos, Sándorháza, Újhely és Újszentpéter nagyközségek voltak. A románság Egresen, Pészakon és Sárafalván képezett többséget. Nagyszentpéter az egyedüli helység, amely jobbra szerbek által lakott település volt. A magyarok a járás székhelyén, Perjámoson, valamint a szintén jobbra németek által lakott Lovrinban, Sándorházán és a román többségű Sárafalván képviselték nagyobb számban magukat.

Vallási téren – 1910-ben – a népességen belül két nagy felekezet dominált, egyfelől a római katolikus (58,8%), másfelől az ortodox (38,4%). Előbbibe a németek, valamint a kisszámú magyarság, utóbbiba főképp a románok és kisebb számú szerbség tartozott. A többi felekezethez tartozók száma (840 fő) és aránya (2,8%) elhanyagolható volt.⁷

A Perjámosi járás területén – 1910-ben – 6783 fő, azaz a teljes népesség 22,4%-a beszélt magyarul. A járás területén 18 827 fő – a népesség

⁷ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 370–371. pp.

62,1%-a – tudott írni és olvasni.⁸ Mindkét mutató tekintetében látható, hogy jobbra a római katolikus vallású németek által lakott településeken magasabbak az értékek.

A trianoni békeszerződés a Perjámosi járás teljes területét elvette Magyarországtól, és egészében a Román Királysághoz csatolta. A Perjámosi járás a történelmi Torontál vármegye egyedüli járása, amely területét tekintve teljes egészében Romániához került.

I. 1. Bogáros

Bogáros (németül: *Bogarosch*, románul: *Bulgăruș*, szerbül: *Булгаруш/Bulgaruš*) a járás székhelyétől, Perjámóstól délnyugatra elhelyezkedő település. Középkori eredetű helység, de csak a 15. századtól kezdve maradtak fenn a faluról írásos emlékek. Akkoriban Temes vármegye része volt. A török hódoltság időszakát nem élte túl, elnéptelenedett. Neve az 1717. évi császári összeírásban nem fordult elő, továbbá az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is lakatlan pusztaként tartották számon.

Bogáros újranevesítésére 1769-ben került sor⁹ Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) rendelete alapján. A telepítést Carl Samuel Neumann Edler von Buchholt (1722–1782) temesvári igazgatósági tanácsos intézte. A településen kétszáz házhelyet jelöltek ki, ahová elsősorban Lotaringiából (34,7%), Luxemburgból (20,3%), a Rajna-vidékről (8,4%), Pfalz területéről (6,1%), Bajorországból – Frankföldről (5,4%) és a Saarvidékről (4,6%) – érkeztek telepések. Ők elsősorban német ajkúak, kisebb részben franciák voltak. Az előbbieken említett területek mellett

érkeztek még Ausztria, Cseh- és Morvaország, továbbá Szilézia, Hessen, Elzász, de még Poroszország területéről is letelepülők.¹⁰ A telepítés idején, 1770-ben iskolát és imaházat is alapítottak a faluban, majd 1771-ben egy plébániát is felépítettek. Bogáros római katolikus templomát 1773-ban emelték.

Vályi András (1864–1701) statisztikus, földrajztudós szerint: „*Bogáros. Elegyes falu Torontál Vármegyében, földes ura a' Királyi Kamara, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik Billéthez nem meszsze. Határja gazdag termékenységgű.*”¹¹

A 19. század elején, 1819-ben Bogáros mellett – az egykori Pakácsi-pusztán – egy magyarok által lakott falut is alapítottak, amely az *Albertfalva* nevet kapta. A helység nem volt hosszú életű, mert magyar lakói nem tudtak ott megélni, ezért visszavándoroltak Magyarcsernyére (Нова Црња/Nova Crnja) és Torontáltordára (Торда/Torda). A helység első okiratos említése 1820. február 1-én történt, az utolsó pedig 1825. március 21-én került feljegyzésre. A települést hivatalosan 1825-ben szüntették meg. Egy 1833-ból származó feljegyzés szerint Albertfalván mindössze húsz lakóház állt, amelyben 170 lakos élt.¹²

Bogáros lakosságát 1831-ben, illetve 1836-ban kolera tizedelte meg.¹³ A település az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején kivette a részét az eseményekből. Reiszig Ede így írt erről: „*Mikor 1848. április 24-én a kikindai és határőrvidéki szerbek a magyar kormány ellen fellázadtak, a vármegye Bogáros községet is fegyverbe szólította. Július 3-án 29 nemzetőr vonult Bogárosról a zichyfalvai táborba, aug. 18-án a bogárosi nemzetőrök egy csapata Komlósra vonult. 1849 jan. 23-án a Bobics őrnagy vezérlete alatt állott honvédsereg vonult*

⁸ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 371. p.

⁹ A települést valójában 1768-ban alapították, de az első betelepülők csak 1769-ben érkeztek. LIST, BERTA (Laming, Diana ford.): *The first German settlers in the Banat Community of Bogarosch*: <http://www.dvvh.org/bogarosch/germans.htm> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹⁰ *Das alte Bogarosch*. Heimatortsgemeinschaft Bogarosch: <https://www.bogarosch.eu/das%20alte%20bogarosch/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹¹ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Arcanum. Digitális Adatbázis: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszag-nak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/b-81BDC/bogaros-81FDB/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹² *Das verlassene Dorf Albertfalva*. Heimatortsgemeinschaft Bogarosch: <https://www.bogarosch.eu/das%20alte%20bogarosch/albertfalva.html> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹³ Vö. *Das alte Bogarosch*. Heimatortsgemeinschaft Bogarosch: <https://www.bogarosch.eu/das%20alte%20bogarosch/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

Bogáros nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3032	3	2843	–	19	–	– ¹⁴		41+126 ¹⁵
1890	3130	21	3029	–	39	–	–	–	41
1900	2919	27	2812	–	21	–	–	1	58
1910	2640	75	2462	1	45	–	–	–	57

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Bogáros nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3032	3 014	17	–	1	–	–
1890	3130	3 078	31	3	3	7	8
1900	2919	2 891	13	1	–	5	9
1910	2640	2 571	29	9	13	1	17

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Bogáros etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2453	23	2391	–	38	–	–	1
1930a	2350	22	2182	35	26	–	3	82
1930n	2350	20	2176	32	30	–	3	89
1941n	2340	55	2000	–	128	–	–	157
1956	2637	Nincs adat.						
1966a	2803	13	1478	4	1296	–	3	9
1966n	2803	15	1466	5	1300	–	3	14
1977n	2559	18	1125	8	1286	–	3	119
1992n	1754	18	125	7	1377	–	3	224
2002a	2027	23	39	–	1735	–	–	230
2002n	2027	32	50	–	1672	–	–	273
2011n	1696	21	23	Nincs adat.	1334	–	4	Nincs adat.

Megjegyzés: a= anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai. Erdélyi Magyar Adatbank: <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=3854> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

¹⁴ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

¹⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Bogáros esetében az első érték (41 fő) az egyéb hazai (34 fő) és az egyéb külföldi (7 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

át a községen Arad felé. 1849 jun. 20-ától kezdve a községből naponként 20 ember vett részt a Temesvár alatti futóárkok ásásában, s a község 10 napon át naponként 4000 darab kenyeret szállított a várat ostromló magyar seregnek. Az 1849. évi aug. 5-6-iki szőregi és óbesenyői csaták után, aug. 7-én estefelé, magyar csapatok érkeztek Bogárosra; másnap aug. 8-án, a csatádi ütközet után pedig a császáriak előhada.¹⁶

Fényes Elek (1807–1876) statisztikus geográfiai szótárában az alábbiakat írta a faluról: „Bogáros, német falu, Torontál vgyében, szép rónaságon, ut. p. Csatád 1 mfd. Határa 5845 4/8 hold, mellyből szántó föld 4584 h., rét 1162 h., legelő 581, kertek 99 4/8 hold. Majorsági birtok csak 17 4/8 hold, a többi urbériség. Határa gazdag és első osztálybeli. Lakja 2150 kath., paroch. templommal; vendégfogadó. Birja a kamara.”¹⁷

Bogáros lakói közül az első világháború időszakában – 1914 és 1918 között – 87 férfi esett el. Az első világháború végén, 1918-ban szerb megszállás alá került a falu. A szerb csapatok egészen 1919. július 27-ig Bogároson maradtak. Ekkor kivonultak a településről, ahová 1919. augusztus 3-án – Temesvárról (Timișoara) – a román hadsereg vonult be.¹⁸

Bogáros német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A templomukat 1774-ben *Nagyboldogasszony (Mariä Himmelfahrt)* tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 15-én tartották. Liturgikus nyelve a német volt. A bogárosi római katolikus plébánia a Csanádi Egyházmegye Billédi esperesi kerületéhez tartozott.¹⁹ A második világháború után egyre inkább túlsúlyba került románság 1940-ben – egy lakóház átalakításával – létesítette román ortodox templomát. A templomot *Szent Mihály és Szent Gábor* ark-

angyalok (Sf. Arhangheli Mihail și Gavril) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját november 8-án tartják.²⁰ A liturgikus nyelv a román. A településen a baptista és a pünkösdi felekezetek is rendelkeznek egy-egy imaházzal. Hívek jobbára a románság soraiból kerülnek ki.²¹

A második világháború idején – 1939 és 1945 között – a férfiak többségét a német, kisebb részüket pedig a román hadseregbe sorozták be. A halálos áldozatok mellett volt olyan is, aki a háború végén azért nem tért vissza, mert Ausztriában vagy még távolabb, az Egyesült Államok területén telepedett le. A bogárosi németek kálváriája a második világháború végén kezdődött. Előbb, 1945 januárjában számos nőt és férfit hurcoltak el szovjet munkatáborokba, a Szovjetunió területére. Közülük többen elhunytak az embertelen körülmények között. A románok is kivették a részüket a deportálásból. Bogárosról 1951-ben 295 főt deportáltak a Bărăgan területén felállított munkatáborokba, ahol 27 bogárosi lakos halt meg. A németek vagyonát sem kímélték, a „földreform” értelmében elvették a földjeiket, további ingatlanjaikat, állatállományukat etc. Az 1960-as évek második felében megindult a kivándorlás Németország területére, de csak meghatározott létszámban – család-egyesítés címén – az NSZK és Románia közötti megállapodás értelmében. Ennek következtében a település német lakossága egyre inkább apadt. Előbb önállóságát veszítette el a falu, amikor Csátádkhoz (Lenauheim) sorolták. Majd a román rendszerváltozás – 1989/1990 – után, 1991-ben az addig helyben maradt németek túlnyomó része is Németországba telepedett át. Ekkor már a német nyelvű oktatás és az önálló plébánia is megszűnt a faluban. Bogáros Lovrin – római katolikus – leányegyháza (filia) lett.²²

¹⁶ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 31–32. pp.

¹⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. I. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851. 145. p. A továbbiakban: FÉNYES (I.) 1851; FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben. IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona. Pest, 1839. 406. p. A továbbiakban: FÉNYES (IV.) 1839

¹⁸ LAMBING, DIANA (ford.): *A short history of the village of Bogarosch*. Bogarosch HOG: <http://www.dvvh.org/bogarosch/hog-history.htm> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

¹⁹ DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet (A–Bor)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1993. 884. p.

²⁰ *Comuna Lenauheim*. Consiliul Județan Timiș: <http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-lenauheim.html> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

²¹ *Comuna Lenauheim*. Consiliul Județan Timiș: <https://www.cjtimis.ro/judetul-timis/primariile-din-judetul-timis/comuna-lenauheim/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

²² Vö. *Das alte Bogarosch*. Heimatortsgemeinschaft Bogarosch: <https://bogarosch.eu/das%20alte%20bogarosch/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

I. 2. Egres

Egres (németül: *Egresch*, *Igrisch*, illetve *Egrisch*, románul: *Igriş*, szerbül: *Игриш/Igriš*) a járás székhelyétől, Perjámostól északkeletre, a Maros folyó mellett fekvő település.

A falu történelme régi múltra vezethető vissza; Árpád-kori monostorát „*abbas de Egres*” néven 1179-ben említették először írásos források. Ekkor alapították a III. Béla magyar király (1172–1196) által a franciaországi Potigny-ből az ország területére behívott francia ciszterci szerzetesek a monostort.²³ A szerzetesek a letelepedéskor magát az egész falut megkapták, azonban a helység első említése csak az Anjou-korban (1301–1387) – az 1330-as esztendőben – történt. III. Béla magyar király bőséges adományokkal látta el az apátság ciszterci szerzeteseit. A király 1183-ban már ugyanazokat a jogokat is megadta a magyarországi cisztercieknek, amelyekkel odahaza, Franciaországban rendelkeztek.²⁴ III. Béla fia, II. András magyar király (1205–1235) a monostor templomát átalakíttatta, illetve az egész monostort várfalakkal vetette körül. Az egykori ciszterci apátság jelentőségét mutatja, hogy II. András magyar király francia feleségét, a 36 évesen meghalt Courtenay Jolánt (1197–1233) 1233-ban itt temették el, majd két év múlva – 1235-ben – a király földi maradványait is itt helyezték örök nyugalomra.²⁵ Az egresi ciszterci monostor és a falu a tatárdúlás idején – 1241 nyarán – pusztult el, ekkor a barbár mongol horda elfoglalta a városzerűen megerősített monostort, és néhány szerzetes kivételével az összes odamenekült embert lemészárolta. Kivéve azokat az asszonyokat, akiket a mongolok saját „céljaikra” életben hagytak. A „tatárdúlás” (1241/1242) után a szerzetesek nekiláttak a monostor újjáépítésének, a munkálatok már 1247-re befejeződhetnek, mert az épületet a mongolok nem pusztították el teljesen; falai még álltak.²⁶

IV. (Kun) László magyar király (1272–1290) uralkodása alatt jelentősebb hely lehetett a vastag bástyákkal megerősített monostor, mert a magyar Szent Koronát és a királyi család kincseit itt őrizték egy ideig. A monostort 1280-ban a fellázadt kunok is megtámadták, de a király az ostromról értesülve fegyverrel vonult ellenük. Az ostrommal felhagyó kunokat végül IV. László serege az 1282. évi hód-tavi csatában legyőzte.²⁷

Az ún. „*vegyes házi királyok*” uralkodása (1301–1526) alatt többször is említették a település és a monostor nevét az okiratok. Azonban a török korszak beköszöntével leáldozott a monostor és a falu „csillaga”. Az 1536-os esztendőben egy okirat még említi a helységet, de a monostort már nem,²⁸ majd 1541-ben szerb katonákat helyeztek el a területén. Ezt követően, rövid ideig bizonytalan a sorsa, hol török, hol magyar kézen volt, de 1551-ben az erősség megadta magát Mehemet beglerbégnak. Ettől kezdve a török hódoltságához tartozott Egres. Az 1557/1558. évi török defterek mindössze négy lakott házat jegyeztek a településen, amely hamarosan, 1561-ben már lakatlan helyként volt feltüntetve. Később szerbek telepedtek le a területén, amely az 1600-as évek közepén – ha gyéren is, de – feltehetően lakott lehetett.²⁹ A török kiűzése után a szerbek által lakott település népessége fogyni kezdett, mivel a szerbek elvándoroltak innen. A monostor is az enyészeté lett, köveit széthordták, és épületek alapanyagaként használták fel. (Az ortodox templomot 1819-ben a monostor köveiből építették.) „*Egyes romok még a 19. század elejéig álltak [...]. Bár az apátság köveit felhasználták a falu építésekor, az alapozásokat vélhetően megkímélték, így talán mind a kolostor, mind a templom egyes részletei – köztük II. András sírhelye – viszonylagos épségben maradhattak. Trianon után a határ közelsége miatt Egresen sohasem folyt feltárás.*”³⁰

²³ REISZIG 1912, 45. p.

²⁴ BÓSZ EGYED: *Az egresi ciszterci apátság története. Művelődéstörténeti értekezések.* 49. szám. Stephaneum Nyomda R.T. Budapest, 1911. 17–18. pp.

²⁵ PAULER GYULA: *A Magyar Nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II. kötet.* A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1893. 166. p., Bósz 1911, 22. p.

²⁶ BÓSZ 1911, 26–27. pp.; GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Perjámosi járásában.* Második, átdolgozott kiadás. Históriaantik Könyvesház Kiadó, Budapest, 2018. 9. p.

²⁷ BÓSZ 1911, 28. p.

²⁸ BOROVSKY SAMU: *Csanád vármegye története 1715-ig. II. kötet.* Magyar Tudományos Akadémia. Hornyánszky Viktor sajtója. Budapest, 1897. 162. p., Bósz 1911, 32. p.

²⁹ REISZIG 1912, 45. p.

³⁰ *Királysírt rejthet az elveszett apátság.* 2012. március 8. In: Műemlékem.hu: http://www.muemlekem.hu/magazin/egres_apatsag_ii_andras_temetkezes_tortenet (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

Egres nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3228	40	203	–	2805	–	15 ³¹		10+155 ³²
1890	3491	68	274	1	3031	5	–	15	97
1900	3582	50	289	6	3140	1	–	12	84
1910	3482	49	251	7	3154	–	–	15	6

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Egres nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3228	206	2882	–	2	47	91
1890	3491	305	2879	1	2	43	261
1900	3582	321	2929	–	8	18	306
1910	3482	285	2895	6	6	9	281

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Egres etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	3215	14	191	–	2991	–	–	19
1930a	2760	14	153	6	2577	–	7	3
1930n	2760	14	155	6	2461	–	6	118
1941n	2711	17	89	–	2487	–	–	118
1956	2303	Nincs adat.						
1966a	2102	7	36	2	2051	–	5	1
1966n	2102	7	36	3	2051	–	4	1
1977n	1683	5	13	–	1480	–	4	181
1992n	1269	1	6	–	964	–	2	296
2002a	1202	6	3	–	1186	–	1	6
2002n	1202	6	3	–	960	–	1	232
2011n	1115	7	Nincs adat.	–	788	–	–	Nincs adat.

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai. Erdélyi Magyar Adatbank: <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=3854> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

³¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

³² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Egres esetében az első érték (10 fő) az egyéb hazai (8 fő) és az egyéb külföldi (2 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

A 18. század végén telepítették újra a falut, amely egyre inkább elrománosodott, a 20. század elejére pedig túlnyomórészt románok által lakott helység lett.³³ Vályi András statisztikus, földrajztudós – 1796-ban – még elegyes falunak írta le Egrest: „Egres. Elegyes falu Torontal Vármegyében, földes ura a’ Királyi Kamara, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik Német Csanádnak szomszédságában, határja jó termékenységű.”³⁴

Fényes Elek statisztikus viszont már román faluként írt a településről „Egres, Torontál vm. oláh falu, a Maros bal partján, Csanádnak keletre 2 órányira: 24 kath., 16 evang., 2540 óhitű, 16 zsidó lak., óhitű templommal, 127 7/8 egész telekkel. Termékeny határát a Maros sokszor rongálja; erdeje van. A cisterciák régi zárdájának romjai most is láthatók. F. u. gr. Szapáry. Ut. p. Komlós.”³⁵

A dualizmus idején (1867–1918) a település román népessége növekedett, a németek kisebbséget képeztek, a magyarság, illetve a szerbség viszont nem volt számottevő a településen.

A település román lakói jobbra a román ortodox egyházhoz tartoznak. Templomukat 1819-ben építették, és *Szent Mihály és Gábrriel Arkangyalok (Sf. Arhangheli Mihail și Gavril)* tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját november 8-án tartják. A településen áll egy 1850-ben épített, a *Szentháromság (Sfânta Treime)* tiszteletére felszentelt – többnyire románok által látogatott – görög katolikus templom is. Egresen ugyancsak található egy – a korábban elsődlegesen németek által használt – 1910-ben épített neogótikus, római katolikus templom is. A baptista és a pünkösdi egyház szintén rendelkezik egy-egy imaházzal a településen.³⁶

A közelmúltban – 2016-ban – magyar–román együttműködéssel megkezdődött az egykori eg-

resi ciszterci apátság romjainak feltárása. „Az már bebizonyosodott, hogy Egresen rendkívül értékes, gazdag régészeti lelőhelyről van szó, ahol a vártnál sokkal jobb állapotban maradtak meg a romok is. [...] A PPKE és a temesvári múzeum együttműködési egyezménye alapján közösen finanszírozott munkálatok során öt hét alatt eddig háromszor 25 négyzetméternyi területet ástak fel a több mint 50 méteres hosszúságúra tehető, háromhajós bazilika területén, ahol egy feltehetően tatárjárás kori tömegsírt találtak nagyon sok csontvázal. [...] Bár nem tudhatják biztosan, hogy a királysír a katedrális melyik pontján található, vannak valószínűbb helyek és „közel járnak” ahhoz a szentélyfejhez, ahol II. András nyughelyének »elő kellene kerülnie«. [...] Az egresi kolostor teljes feltárásához várhatóan három-négy év ásatási szezonjára és a terepmunkán előkerült leletek folyamatos feldolgozására lesz szükség – amennyiben mindkét intézmény meg tudja szerezni hozzá az anyagi támogatást.”³⁷

I. 3. Kisősz

Kisősz (németül és románul: *Gottlob*, szerbül: *Gottlob/Готлоб*) az egykori Perjámosi járás székhelyétől, Perjámostól délnyugatra fekvő település. Kisősz viszonylag fiatal falu, csak a 18. század végén telepítették. A falu létesítését Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) rendelte el. A helység alapítása – 1770/1771-ben – viszont Johann Wilhelm Edler von Hildebrand (1709–1773) temesvári igazgatósági tanácsos feladata lett. A településen az alapításkor 203 lakóházat építettek, ahová római katolikus németeket telepítettek le.³⁸ Német neve „*Gottlob*” lett, amely magyarul megközelítőleg annyit jelent: „*Dicséret az Úrnak.*”³⁹

³³ JÓKAI MÓR (szerk.): *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben VIII. – Magyarország II.* Magyar Királyi Államnyomda, Budapest, 1891. 530. p.

³⁴ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Arcanum. Digitális Adatbázis: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyas-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszag-nak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/e-8267F/egres-826BE/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 1.)

³⁵ FÉNYES (I.) 1851, 298–299. pp, FÉNYES (IV.) 1839, 406–407. pp.

³⁶ *Biserica Baptistă. Igrış.* Biserici.org: <https://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=9777> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.); *Biserica Pentecostală Golgota. Igrış.* Biserici.org: <https://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=17875> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.); *Biserica Sf. Arhangheli. Igrış.* Biserici.org: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=9778> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.); REISZIG 1912, 45. p.

³⁷ *Magyar–román együttműködéssel tárják fel a II. András sírját rejtő egresi kolostort.* 2016. augusztus 5., Magyar Kurír – katolikus hírportál: <http://www.magyarkurir.hu/hirek/magyar-roman-egyuttmukodessel-tarjak-fel-ii-andras-sirjat-rejto-egresi-kolostort> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

³⁸ REISZIG 1912, 62., 67. pp.

³⁹ *Comuna Gottlob.* Consiliul Județean Timiș: <https://www.cjtimis.ro/judetul-timis/primariile-din-judetul-timis/comuna-gottlob/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

Kisősz nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2293	15	2139	1	14	–	2 ⁴⁰		14+108 ⁴¹
1890	2344	11	2300	1	11	–	–	–	21
1900	2289	55	2191	1	37	–	–	2	3
1910	2017	92	1836	8	49	1	–	2	29

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisősz nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2293	2258	16	1	9	7	2
1890	2344	2328	13	–	–	–	3
1900	2289	2267	14	–	5	2	1
1910	2017	1933	52	7	15	–	10

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisősz etnikai adatai (1920–2011)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2049	34	1900	–	63	–	–	52
1930a	1976	28	1781	31	72	–	8	56
1930n	1976	28	1777	32	72	–	8	59
1941n	2073	73	1624	–	214	–	–	162
1956	2395	Nincs adat.						
1966a	2520	78	1098	29	1241	–	6	68
1966n	2520	92	1089	38	1224	–	10	67
1977n	2301	75	875	24	1195	–	8	124
1992n	1769	38	224	10	1321	–	6	170
2002a	1941	26	132	3	1677	–	1	102
2002n	1941	32	158	8	1592	–	1	150
2011n	1716	17	76	Nincs adat.	1469	–	Nincs adat.	Nincs adat.

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai. Erdélyi Magyar Adatbank: <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=3854> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

⁴⁰ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

⁴¹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Kisősz esetében az első érték (14 fő) az egyéb hazai (13 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

A falut 1781-ben – a közeli Lovrinban kastélyllyal rendelkező – báró Liphay Antal tábornok vásárolta meg, majd őt – birtokosként – fia, báró Liphay Frigyes követte. Vályi András szerint: „Gottlob. Német falu Torontal Vármegyében, földes Ura G. Liptai Uraság, lakosai katolikusok, fekszik Nagy Szent Miklóshoz, Sz. Marjához, és Triebzvetterhez nem meszsze, határja jó termékenységű, erdeje, fája, szőleje nintsen, vagyonnynainak eladására alkalmas módgya, Hátzfelden, Temesváron, és Török Becsén, második Osztálybéli.”⁴²

A településen 1836-ban – és később, 1873-ban is – kolerajárvány pusztított. Az 1836. évi járvány megfékezésének emlékére a lakosok egy szentképoszlopot emeltettek. Ezt 1911-ben felújították.

Fényes Elek szerint: „Gottlob, német falu, Torontál vmegyében, ut. p. Komlóshoz éjszakra egy órányira: 1768 kath., 24 óhitű, 28 zsidó lak., kath. paroch. templommal, első osztálybeli gazdag határral, 158 egész jobbágytelekkel. F. u. b. Liptaynő.”⁴³

Kisősz római katolikus templomát 1866 és 1867 között építették. Védőszentje a Szent Őrangyalok. Ünnepnapját október 2-án tartották.⁴⁴ Liturgikus nyelve a német volt. A Csanádi Egyházmegye Billédi esperesi kerületébe tartozott.⁴⁵ A temetőben található kápolnát 1803-ban építették, és a Hétfájdalmú Szűzanya tiszteletére szentelték fel. Ide zarándokoltak el a „fájdalmas pénteken”⁴⁶ a környékbeli német települések – Bogáros, Garabos, Kiskomlós, Kisősz, Lovrin,

Nagykomlós, Nagyősz, Vizesd stb. – római katolikus német lakói.⁴⁷ Kisősz román lakosai a román ortodox egyházhoz tartoznak. Templomukat jelenleg is építik, és ha elkészül, Keresztelő Szent János (Sfântul Ioan Botezătorul) tiszteletére fogják felszentelni. A településen élő baptisták is rendelkeznek egy imaházzal.

A második világháborúban 52 kisősz német férfi halt meg a harctéren. A szovjet Vörös Hadsereg közeledésének hírére voltak, akik elmenekültek Németország irányába. A helyben maradtak közül minden 18 és 30 év közötti nőt, valamint 16 és 45 év közötti férfit szovjet munkatáborokba hurcoltak, ahol 1945 és 1949 között 17 fő halálozott el. Többen ekkor már nem tértek vissza a szovjet fogságból, hanem egyenesen Németországba távoztak. Ráadásul a még 1945-ben megindult romániai „földreform” értelmében a németeket megfosztották gazdag földjeiktől, egyéb ingatlanuktól, állatállományuktól etc. Igaz, 1956-ban a házaikat visszakapták. Az 1951-es esztendőben elkezdődött a németek tömeges elhurcolása a Bărăgan területén lévő munkatáborokba, itt kilenc kisősz lakos halt meg.⁴⁸ Egy évtizeddel később, az 1960-as években megindult a németek – „fejpenz” ellenében történő – elvándorlása Németország területére. Majd a román kommunizmus és Nicolae Ceaușescu diktátor bukásával (1989) megnyíltak Románia határai is. Ekkor a helyben maradt németek jó része is távozott a faluból, ahová addig is jelentős számban telepedett be a románság.

⁴² VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országnak leírása, II. kötet*. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. Arcanum. Digitális Adatbázis: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/2-kotet-828BA/g-82904/gottlob-82A69/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

⁴³ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. II. kötet*. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851. 52. p. A továbbiakban: FÉNYES (II.) 1851, FÉNYES (IV.) 1839, 407. p.

⁴⁴ „A szent őrzőangyalok ünnepét először Spanyolországban kezdték megülni a XVI. században, innen terjedt el a Tridentinum hatására Európában. Liturgikus napjukat II. Ferdinánd császár kérelmére V. Pál pápa (1605–1621) szeptember első vasárnapjára; később X. Kelemen pápa (1670–1676) a Szent Mihály ünnepe utáni első szabadnapra helyezte. X. Piusz rendeletére ma az összes nyugati egyházakban október 2-án ünnepeljük meg a szent őrzőangyalokat.” *Szent Őrangyalok liturgikus emléknapja*. 2009. október 2., Magyar Kurír – katolikus hírportál: <http://www.magyarkurir.hu/hirek/szent-orangyalok-liturgikus-emleknapja/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

⁴⁵ DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. VI. kötet (Kaán–Kiz)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2001. 890. p.

⁴⁶ „Fájdalmas péntek: virágvasárnap előtti péntek. Feketehéten, Máriának, a kereszthalálra készülő Fia szenvedéséből részesülő Anyának az ünnepe. - 1423: a kölni zsinat vezette be, a 16. századtól egész Galliában és Itáliában megtartották. XIII. Benedek 1727: az egész Egyház számára előírta. A nagybőjt ősi liturgikus rendjéhez képest azonban mindig megmaradt jövevénynek, 1960 óta nem külön ünnep.” DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. III. kötet (Éhi–Gar)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1997. 474. p.

⁴⁷ VOGEL, HEINZ: *Gottlob. Friedhof-Kapelle*. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro/gottlobb.htm> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)

⁴⁸ *Movie and watermelon in Gottlob*: <http://prinbanat.ro/en/movie-and-watermelon-in-gottlob/> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 2.)